

A magasabb egységbe beépített komponensek formáját is a felépítő komponensek sorrendje határozza meg.

Békési a konstrukciótipusok közül a leggyakoribbakat, az ellentéteség és az okozatiság konstrukcionális összefüggéseit tekinti át, figyelembe véve, hogy a konstrukciótipus felépítettsége szerint lehet elemi (ha két kapcsolat van benne) és bővített (ha az elő- vagy utótagban egyéb kapcsolások is vannak), beépítettsége szerint pedig viszonylag önálló, viszonylag önállótlan (ha magasabb szövegegység része) és teljesen önállótlan (ha grammatikailag alá van rendelve.) Az elemzett típusok a következők: megokolt utótagú, következtető utótagú, megokolt előtagú, következtető előtagú ellentét, ellentétes utótagú magyarázat, ellentétes előtagú következtetés, megokolt előtagú következtetés, megokolt utótagú következtetés és ellentétes utótagú ellentétek. A több száz esszé-részlet elemzése alapján mondható ki, hogy a tartalmi-logikai viszonyfajták nem egymástól függetlenül szerzik a szöveget, hanem tipikus együttlétük figyelhető meg. Ha valamit ellentétben látunk, akkor azt megokoljuk, vagy ha következtetést fogalmazunk meg, a megokolást szembeállításra építhetjük. Az ilyen elemzéssel bemutatható egy-egy író gondolatfűzése, szöveggalkotásának jellemzői.

A szerző által megkezdett munka folytatható, a nyelvészeti szempontú megközelítés után a következő lépés a stilisztikáé lehetne, mert egyes konstrukciótipusok gyakoribb használata jellemző lehet .korra, műfajra, íróra.

A szövegtannal foglalkozók sok kérdésre választ találnak Békési Imre könyvében, de ajánlhatjuk a mondattani stúdiumot végzőknek is, mert a példás mondatelemzések minden bizonnyal sok mindent megvilágítanak.

LÁNCZ Irén

A PALÓCFÖLDI JELES ÜNNEPEK SZOKÁSAI ÉS HIEDELMEI

Csáky Károly: *Hallottatok-e már hírét?* Madách Könyvkiadó, Pozsony, 1987

Csáky Károly könyvében a Középső-Ipoly mente húsz községében végzett kutatásainak eredményét teszi közzé. A községek legtöbbje kis lélekszámú (5—6000 lakosú település, a nagyobb falvak lakosainak száma 1200—2500. A lakosok vallása katolikus, régebben csak földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoztak, ma az iparban és építkezéseken is dolgoznak.

Csáky Károly a jeles napok hagyományvilágát ünnepekörök szerint mutatja be és elemzi. Külön értéke mun-

kájának, hogy az általa felkutatott szokásanyagot összeveti azon gyűjtők munkáival, akik e területen előzőleg már alapos gyűjtést végeztek (Ipolyi, Manga). Ezenkívül gyakran utal a tágabb Palócföldön mások által feltárt adatokra is, hogy ezáltal némi összehasonlítási alapot adjon és tágabb összefüggésben láttassa a Középső-Ipoly menti palócok szokásanyagát.

Noha az Ipoly menti magyarság hosszú időn át gazdag szokáshagyománnyal és népi hiedelemkinccsel ren-

delkezett, a gazdasági és társadalmi átalakulás következtében „mára már ezek is csak az emlékezet tükörcserepeiként maradtak fenn” — írja könyvének bevezetőjében a gyűjtő.

Csáky jeles kutatók nyomában fogta vállatóra a népi emlékezetet, ezért munkájának jelentőségét a neves folklorista, Luby Margit szavaival igazolja: „... bár sok minden közismert már, újabb összefoglalásuk mégse „henye ismétlés”. Ehhez a nézethez következetes maradt a kutató, és ezt igazolja a gyűjtemény is: gyakran közismert szokásokat, hiedelmeket olvassunk a könyv lapjain, de Csáky felhívja figyelmünket a kivételekre az olykor tartalmukat vesztett szokásokra, melyek azért napjainkig élnek a nép körében.

Az egyes időpontokhoz kötődő szokások addig hagyományozódtak, amíg a közösség tagjai hittek abban, hogy szigorú megtartásuk bő termést, áldatos szaporulatot eredményez, babonás tetteik pedig védelmet nyújtanak a csapások, a gonosz szellemek ellen.

A gyűjtemény a téli ünnepekkel kezdődik, mely Katalin napjával (nov. 25.) indul, és Gergely napjával (már. 12.) zárul. Közismert tény, hogy az esztendő szokásai közül a karácsonyi ünnepekkel határolt népszokások bírnak a legtöbb tartalommal. A hozzájuk fűződő hiedelmek, tilalmak, mágiikus cselekedetek sokszínűek, változatosak, mint azt a könyv anyaga is bizonyítja.

A földművelő parasztság már tél elejétől valamilyen formában készült a tavaszra, ezt bizonyítja, hogy szigorú figyelemmel kísérte a természeti jelenségeket: az időjárás alakulását, változását. Ezért fűződik sok időjós-lással kapcsolatos hiedelem, természetvarázslás, az egyes napokhoz (Katalin, András, Vince, Pálforduló, Gyertyaszentelő). Luca napjának gazdag szokáshagyománya van az Ipoly mentén. A „lucázás”, az „ostyahordás” karácsony böjtjén a legtovább élő népszokások közé tartozik, míg a betlehemezés dramaturgiájának csak néhány mozzanata hagyományozódott tovább a házalók fő célja pedig az adománygyűjtés lett a 60-as években.

A tavaszi ünnepek kör március 18-ától a pünkösöd után következő második hét csütörtökjéig tartott, azaz úrnapig. A jó idő beálltával a parasztemberek elsősorban a munkával, illetve a munkára való felkészüléssel voltak elfoglalva, így ünneplésre kevesebb idejük maradt. Ezzel is magyarázható, hogy a tavaszi ünnepek köré jóval kevesebb ünnep esett mint a télire. Igaz ugyan, hogy az év másik nagy ünnepét, a húsvétot itt találjuk, melyhez napjainkig sok szokás kapcsolódik (barkaszentelés, kiszehajtás, locsolkodás, húsvéti tojás). A termékenység jelképes szokásai ezek, és a tavaszvárásai, akárcsak a májusfa állítása. Az időjós-lásnak ebben az időszakban is fontos szerep jutott (György-napi eső, „aranyeső”, a fagyosstenek, Orbán és Medárd napja). A pünkösdi ünnepek kör is gazdag szokásanyaggal rendelkezett, de egyes vonatkozásai már a 70-es években ismeretlenek voltak, mint pl. a termékenységvarázsló szokás, a pünkösdi királyné felemelése (ami arra irányult, hogy a kender nagyra nőjön).

A nyári ünnepek kör (június 24.—szeptember 8.) Szent Ivántól Kiszasszony napjáig tartott és jóval szegényebb az előzőeknél. A mezőgazdasági munkák kevés időt, lehetőséget adtak a pihenésre, ünneplésre. Az esztendő legfontosabb munkája az aratás erre az időszakra esik. A régi paraszti világban Péter-Pál napján kezdték az aratást, és a nehéz munkavégzés közben sem maradt el a tréfálkozás. Aratási koszorút fontak, az újonc aratókat „fenekükkel a földhöz verték”, „a marokszedőket „bekötték a marokba” stb. A Szent Iván-i tűz átugrása megtisztulás a szerelmi jóslás jelképévé vált. A pogány kori napkultusz hagyományainak továbbélését véli felfedezni Csáky a kiszasszonyi kora reggeli napnézésben. Ekkor verték a „gyíót”, de a vetés kezdete is erre a napra esett.

Az őszi ünnepek kör Szent Mihálytól (szept. 29.) Erzsébet-napig (nov. 19.) tartott, és alig találunk benne olyan jeles napot, melyhez látványos ünneplés fűződne. Főleg egyházi ünnepek — mindenszentek, halottak napja —, melyek az emberélet fordulóihoz kap-

csolódnak. Időjósításokkal és a paraszti élet néhány szokásával találkozunk. Csak részben érinti a kutató a szüret és a kukoricafosztás szokáskörét, a fonók, tollfosztók szokásairól pedig nem is kapunk adatokat.

Csáky egy évtizedes munkája (a 70-

es évek közepétől 1985-ig valós képet ad a néphagyomány műfajainak változásairól, esetleges kihálásáról és az Ipoly folyó jobb partján levő miniegy húsz község mai néprajzi helyzetéről.

SARVARI V. ZSUZSA

SZÍNHÁZ

TOLDI

Kovács Frigyes, a szabadkai színház színésze Arany János *Toldi*-jának mintegy órányira zsugorított változatát adja elő — monodrámaként.

Sikerrel.

Szép és nagy — ha ma még léteznének ilyen fogalmak az életünkben, örömmel írnám le: nemes — vállalkozás, amit Kovács Frigyes becsülettel, értően teljesít. Érezhetően drámát szerkeszt a *Toldi*ból, de ezt nem a színészi magamutogatás érdekében, nem Arany János ellenében, hanem éppen az író szellemében teszi. Alázattal, de célirányosan.

A *Toldi* Kovács Frigyes eddigi színészi pályájának kiemelkedő pontja, csúcsa.

Akik ismerik Arany János művét — van-e, lehet-e olyan, aki nem ismeri? —, azok számára talán meghökkentő, sőt szentségtörésnek számít, hogy nem teljes egészében, hanem némileg kurtítva, összevonva hangzik el. Sokan szívesen hallgatnánk a teljes szöveget, annyira tiszta, pontos fogalmazás, annyira szép költészet, de a maga szempontjából kétségtelenül igaza van a színésznek, amikor egy felvonásnyi terjedelemben határozza meg estjének időtartamát. Ennyi az ő teljesítőképessége, ennyi a legátlagosabb néző figyelmének, türelmének ideje. S ha már így határozott a színész, akkor ügyesen húzott (dramaturg: Csipak Angéla). Elmaradt a száz arany-epizód, s kimaradt Bence. Sajnáljuk, de jobb így, mert ahelyett hogy mindenből maradjon egy kevés, ízelítő, töredék, az a dramaturgiai koncepció érvényesült, mely szerint az epizódoknál fontosabb az egységes főcselekmény. Szívesen azt mondanám, a drámává egyszerűsített *Toldi* lényegretörő, mint a görög tragédiák, de attól tartok, igazságtalan lennék Arany Jánossal szemben, s ez semmi áron sem szándékom. Az azonban már nincs semmiféle ellentmondásban Arany János művével, ha megállapítjuk, a dráma Toldija mondai hősként áll előttünk. Szakasztottan úgy, mint az elbeszélő költemény. Mert nem mesehős „Miklós gazda”, hanem mondai hős, aki csak annyira emberfeletti, amennyire egy rendkívüli adottságú férfi több társainál. S Kovács Frigyes láthatóan nagyon is ügyel arra, hogy Toldija ne mesehős le-